X 39929

comp. 6 pag. 29

SLOVO

o školách měšťanských

NA MORAVĚ.

Napsal F. Koutník,
učitel měšťanské školy v Novém Městě na Moravě.

Nákladem vlastním.
V komisí knihkupectví J. Lorenz-e v Třebíči.
1885.

Tiskem J. Šperlína v Kroměříži.

Vlasteneckým

zastupitelstvům obecním

a sl. místním radám školním

na

Moravě

věnuje

pisatel.

I.

Účel škol měšťanských.

Účel škol měšťanských vytknut jest v §. 17 ř. z. ze dne 2. května 1883 následovně: *„Škola měšťanská má poskytovati vzdělání vyšší než-li se poskytuje školou obecnou, hledíc jmenovitě ku potřebám průmyslnickým a rolnickým. Škola tato poskytuje též přípravu k ústavům učitelským a k takovým školám odborným, kteréž nepožadují přípravy ze škol středních“.*

K tomu připojíme-li §. 1 ř. z. ze dne 14. května 1869, kterýž zní: *„Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby dítky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známosti a zběhlosti, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by z nich stali se hodní lidé a občané“*, nabudeme tím jasného přehledu o účelu školy měšťanské. —

Jak patrno ze slov zákona, jest účelem škol měšťanských poskytnouti vyššího vzdělání žákům, kteří svou pílí aneb svými schopnostmi aneb při menších schopnostech avšak při delší návštěvě chtějí vyššího vzdělání nabyti, než jakého poskytuje škola obecná, a kteří by nemohli pro různé okolnosti celou školu střední vychoditi. Škola měšťanská zřízena jest hlavně pro žáky, kteří chtějí po ukončeném vzdělání svém nastoupiti život praktický.

Tento cíl musí míti škola měšťanská neustále na zřeteli. Ona musí býti pečliva, aby žáci přivykali píli, pořádku, spokojenosti a spořivosti, musí naváděti žáky k péči o blaho vlastní, obce i státu. Žák na škole měšťanské musí nabyti toho vnitřního přesvědčení, že hospodářská práce udržuje a zlepšuje hmotný stav každého jednotlivce, ano že tvoří základ hospodářské moci obce i říše. Každý vzdělaný občan má nabyti jasného vědomí, že jest důležitým činitelem i obce rodné, domoviny i státu, že povinnosť má všemožně ku blahu celku pracovati. Stát, který každému občanu zaručil úplnou volnosť, který obcím udělil rozsáhlou samosprávu, který povolává občany

k důležitým úřadům, který poskytuje občanům práv souditi a zákony dávati, má právo i povinnosť žádati, by každý občan pro své povolání přiměřeně vzdělán byl.

Každý vzdělaný občan má býti politicky zralým, má si býti vědom svým postavením ve státu, v žádném případě nezapomínaje, že hlas jeho stejně váží, jako hlasy občanů jiných. Škola vychovávati má žáky tak, aby příští občané měli charakter ryzí, pevný, neprodajný, ona má vychovati žáky k tomu, aby nikdy svého přesvědčení nezapřeli.

Pozorujeme-li bedlivě osnovu učebnou, tu shledáme, že školy měšťanské hlavními jsou representanty státní myšlénky rakouské. Školy měšťanské nemají vychovati národních fanatiků, kteří hledají spásu někde za hranicemi, nýbrž mají vésti žáky k tomu, jak každý občan rakouský v říši Habsburské spokojen býti může, koná-li to, co jeho povinností.

Aby stát dosáhl záměru svého, učiniti totiž vzdělání všeobecné všem stavům přístupným, proto zařídil školy měšťanské; nemá zajisté vzdělanosť býti privilejem několika jednotlivců, kteří vládnou prostředky hmotnými. Vzdělanosť jest heslem doby nynější. „Bez vzdělání lidu není národního bohatství, bez obého není národní síly. Intelligence a mravní síla jsou pro jednotlivce, národ i stát částí bohatství a prvními, nejpotřebnějšími a nejúrodnějšími kapitály. Který stát nemá intelligence a mravní síly, musí přinášeti spravedlnosti, policii a vojenství mnohem větších obětí než by jinak třeba bylo.“ (Benda M. Paedagogium r. IV. čís. 12.)

Škola měšťanská zřízena hlavně pro stav střední; tomuto má poskytnouti základ k životu praktickému. Škola měšťanská musí proto pěstovati vše, co s potřebou stavu středního souvisí. Zajisté rozkvět a blaho každého státu závisí na rozkvětu národního hospodářství, na rozvoji průmyslu a obchodu. V době nynější, kdy konkurrence světová užitím všech sil přírodních i prostředky komunikačními takové důležitosti nabyla, jest nevyhnutelně potřebí, nemá-li průmysl i obchod hynouti, aby každý občan všemožným spůsobem hleděl výsledky práce své tak zdokonaliti, by po bok postaviti se mohly výrobkům cizozemským.

Dnešního dne „pára světem hýbá“. Průmysl osvojil si veškeré síly přírodní — dnes pracuje za člověka voda, pára, teplo, elektřina. Továrník nespoléhá se na tisíce lidských rukou, alebrž na mrtvou hmotu, na sílu přírodní, nežádající odměn ani platu ani pokrmu. Který průmyslník v konkurrenci nynější obstojí? Pouze ten, kdo zná síly přírodní a ví, co jemu největší prospěch přináší. Cizina zaplavuje nás mnohými výrobky a

průmysl odvětví toho u nás hyne. Jaká toho příčina? Jediná: Cizina pochopila důležitosť průmyslu a přihlíží k tomu, by průmyslník byl přiměřeně vzdělán. Pohleďme n. p. na vzdělaného zámečníka a přirovnejme jej k onomu, který nedovede si ani nakresliti věc, kterou shotoviti má. Jak rozdílné budou práce obou! Truhlář, který nedovede podle plánu objednanou věc vkusně a dobře vypracovati, bude míti nedostatek práce, kdežto soused třeba méně obratný v opačném případě bude míti práce dostatek.

V hospodářství učinila doba novověká převrat nesmírný; dnes využitkováním vědy přivážejí se plodiny i tam, kde dříve nadbytek se ukazoval. Dnes i po vlasti naší prodává se n. p. obilí z ciziny a proč? — Proto, že cizina má vzdělaných hospodářů. Dnes, kdy člověk téměř přírodu k poslušenství přinutil, musí i rolník s duchem času kráčeti a býti pamětliv: „kdo nejde ku předu, jde zpět“.

Škola měšťanská hledíc k životu praktickému pěstuje počtářství a účetnictví živnostenské, technologické vědy přírodní, kreslení průmyslové a ruční práce, samé to předměty pro život jednotlivce veledůležité, při tom však nezanedbává vzdělání mravného, náboženského, citu pro krásu a dobro pěstujíc všecky prostředky vychovávací, jako jsou: náboženství, řeč mateřská, děje- a zeměpis a druhý jazyk zemský. Všemi těmito prostředky vedeni jsou žáci k povaze čistě lidské, nábožensko-mravné tak, jak léta jich tomu dovolují.

Jak krásný to úkol školy měšťanské! Může-li škola měšťanská úloze té dostáti? Zajisté! Jsouc založena na podkladu velmi širokém — škole národní — pokračuje souměrně u vzdělání všeobecném.

Pohlížíme-li k účelu školy měšťanské, nemůžeme než vysloviti soud, že: školy měšťanské jsou ústavem pro lid náš přímo blahodárným.

II.

Čemu se na škole měšťanské vyučuje.

Abychom poznali, jakých prostředků užívá škola měšťanská k dosažení vytknutého cíle, pozorujme, čemu se na školách měšťanských vyučuje. Vodítkem budiž nám zákon říšský daný dne 2. května 1883. V §. 17. čteme: „*Učebné předměty školy měšťanské jsou: náboženství; jazyk vyučovací spolu s naukou o písemnostech; země a dějepis, majíc obzvláštní zření na vlasť a na ústavu vlasti; přírodopis; přírodozpyt; počtářství spolu s jednoduchým účetnictvím; geometrie a kreslení geometrické; kreslení od ruky; krasopis; zpěv; pak: ženské ruční práce dívkám; tělocvik chlapcům obligátní, dívkám neobligátní.*

Na měšťanských školách neněmeckých dána buď příležitosť naučiti se jazyku německému.

Za přivolení zemské školní rady může na škole měšťanské poskytovati se též neobligátní vyučování v jiných živoucích jazycích, ve hraní na piáně a na houslích.“

Patrno, že veškeré předměty souvisí úzce s potřebou stavu středního.

Promluvíme o jednotlivých předmětech, upozorňujíce na důležitosť každého zvlášť.

N á b o ž e n s t v í slouží na školách měšťanských k tomu, aby žáci nabyli vzdělání mravního t. j. takového, aby dovedli snadno rozeznati co dobrého, co zlého, aby vlastní vůlí nakloněni byli držeti se onoho a stříci se tohoto.

Ř e č m a t e ř s k á. O důležitosti řeči mateřské pro každého vzdělance uvádíme několik hlasů: „Buď n. p. nejlepším člověkem na světě, buď řádným ve svém povolání, zdravým, přívětivým ku každému, měj všecky přednosti, které člověk míti může, ale neznáš-li užívati řeči své mateřské — ve vzdělané společnosti pokrčí nad tebou rameny se slovy: „Jaká ho škoda!“ — Buďiž nejlepším otcem, nejvěrnější matkou, nemůžeš-li dítěti býti vzorem v užívání řeči mateřské, vznešený obraz otce i matky utrpí velice v očích dítěte, byť ne hned v mládí, jistě v letech pozdějších.“

Jest zajisté učba jazyka mateřského výborným prostředkem k bystření mysli, navádějíc mládež k vystopování zákonův, na

nichž spočívá řeč národní, jimiž řídí se mluva ušlechtilá; jest i prostředkem k přesnějšímu a plnějšímu vystižení pravdy a krásy prosou a básnictvím hlásané! Vždyť v této duševní kořisti značnou měrou obsažen jest účel i gymnasiální účby latině a řečtině, a o mládeži škol měšťanských nemělo by to míti platnosti při mluvnictví jazyka mateřského? Či jde a sluší se to jen při němčině a nikoliv při mateřčině vůbec? Kdo sám sebe zahazuje, zahozen budiž; kdo sám sebe nectí, jinému cti nepřidá; kdo mateřským jazykem pohrdá, nehoden jest krve matčiny, nehoden posvátných svazků rodinných. „Qui sibi malus, cui bonus?“ či „Kdo sobě oslem, komuť komoněm?“

Což také platen člověk v lidské společnosti, neumí-li jiným sdíleti, co cítí, co bytosť jeho prochvívá? Se vším musí o pomoc k cizím. Který živnostník neumí si účtu napsati, neumí si vyhotoviti běžných v životě obyčejném listův, ten i v ústech lidu nevědomcem jest, slova jeho se nedbá. A není dosud obcí, kde neumí ani jediný příležitostně napsati potřebného dopisu? Člověk, který odkázán ve všem na pomoc cizích, jest jejich otrokem.

D ě j e p i s poučuje žáky, kterak vyvinuly se poměry v říši naší i ve státech cizích, předkládá nám obrazy šlechetných jednotlivců, pomáhá buditi lásku k vlasti a rodině panující, podněcuje snahu k dobru lidské společnosti, nabádá ke všemu, co krásného a šlechetného zvláště v životě občanském. Dobře praví kterýsi učenec římský: „Historie vitae magistra“ t. j. „Dějepis jest učitelem života.“

Dějepis poučuje příští občany, jak různí národové spokojenosti a míru docházejí pod žezlem Habsburským. Dějepis poučuje nás nejlépe, že jen tam spokojenosť, moc a mír panuje, kde se ruka k ruce vine, kde jednotlivec prospěch svůj prospěchu celku podrobuje. Dějepis poučuje nás, že svornosť staví, nesvornosť boří. Seznamuje nás s dobrými vlastnostmi předků našich, jež následovati máme a varuje nás i nejednoho poblouzení.

Z e m ě p i s seznamuje nás s místy a výrobky průmyslnými, se zeměmi na všeliké plodiny bohatými, s prostředky dopravovacími jako jsou silnice, průplavy, dráhy železné, pošty atd. Zeměpis seznamuje nás s podnebím různých krajin jakož i se změnami na zeměkouli i ve všemmíru opakujícími se buď každodenně aneb i po dlouhých dobách. Zeměpis poučuje nás, jak zvěřina i rostlinstvo po zeměkouli rozšířeny jsou, jakož i seznamuje nás s krajinami více méně obydlenými i s příčinami úkazu toho.

Dějepis ve spojení se zeměpisem poučuje nás nejlépe o vývinu lidstva po celé zeměkouli.

Vše, co dosud uvedeno, poučuje nás, jak vychovává škola měšťanská příští občany, by nabyli pevného charakteru, by milovali jazyk, vlasť, aby uhájili a ušlechtili sobě smysl pro krásu a dobro.

Přírodopis seznamuje nás se vším, co živoucího i neživého kolem nás. V přírodopise sestavujeme jednotlivé členy ve skupiny, v rody podle společných znaků. Přírodopis poučuje nás o prospěchu, jakého může člověk ze všeho, co jej obklopuje, dosíci. Zde poznává žák, co živiti, co hubiti má, aby výtěžek práce jeho byl pokud možno velký. Krátce přírodopisem učí se žáci ve škole měšťanské znáti pole, luka, lesy, zvířectvo i kopaninstvo, jich vlastnosti užitečné i škodlivé, jich důležitosť v přírodě i člověčenstvu.

O důležitosti počtářství, měřictví, kreslení a fysiky praví Her. Spencer (překl. Jos. Úlehly): „.... Toto odvětví nejvšeobecnější, jež s čísly jedná, řídí všecky průmyslné práce, ať se rozepře urovnávají, ať odhady činí, nebo zboží kupuje a prodává, neb účty činí. Vesnický tesař, jenž dílo své spravuje dle pravidel empirických čili zkušebních, jako stavitel mostu británského co chvíle užívají zákonů o poměrech prostorových. Měřič, jenž koupené pole vyměřuje, architekt shotovující nákres domu, jenž na poli tom se stavěti má, stavitel, když klade základy, zedníci, když přitesávají kamení, i rozliční řemeslníci, kteří shotovují úpravu vnitřní, všickni se spravují pravdami geometrickými. Stavbu železniční řídí od počátku až do konce geometrie, když se shotovují plány a nárysy, když se ustanovuje směr, když se vyměřují průkopy a hráze, naznačují a staví se mosty, stoky, viadukty, tunely a stanice. Rovněž děje se, když dělány jsou přístavy, loděnice, hráze a rozličné měřické a stavitelské práce, jež vroubí pobřeží mořská a pokrývají zemi, jako doly a báně, jež jsou pod ní. A za našich dnův i rolník, aby dobře trativody své položil, utekl se ku krokvici, t. j. k zákonům geometrickým.

Na upotřebení mechaniky závisí zdar moderního továrnictví. Vlastnosti páky, kola na hřídeli užito při každém stroji a strojům v těchto časech děkujeme všechnu výrobu. Naznačme historii rohlíku, jejž máme na snídaní. Půdu, z níž pošel, vysušily tašky, jež vyrobil stroj; povrch její zoral stroj; pšenici požaly, vymlátily a vyčistily stroje; stroje ji rozemlely a prosely, a kdyby ji byli poslali do Gasportu, byl by ji stroj spracoval na suchary. Rozhledněte se kolem po pokoji, v němž sedíte. Je-li moderní, jest ku pravdě podobno, že cihly v jeho

zdech vyrobil stroj; stroj že podlahu pořezal a vyhobloval šatník pořezal a vyhladil, čalouny papírové zrobil a potištil. Dřevo, jímž stůl vykládán, stůl, točené nohy a lenošky, koberce, záslony, všecko to jsou výrobky strojů. Váš šat, ať jednoduchý, vzorkovaný nebo tištěný, není-li ten všecek setkán ba snad i sešit strojem? A knihu, kterou čtete, nezrobil-li stroj její listy, a jiný-li těmito slovy ji nepotištil? Přidejte k tomu stroje ony, jichž za prostředky dopravní po moři a po zemi užíváme a pak uznejte, že podle toho, jak vědomosti mechanických za tou příčinou správně i nesprávně užívá buď zdar buď nezdar nestává. —

Onen oddíl fysiky, jenž vyšetřuje zákony tepla, naučil nás, kterak se hospodaří s palivem při rozličných průmyslech, jak se zvýší účinek vysokých pecí, nahradí-li se studený vzduch teplým, kterak se provětrávají doly, jak lze zabrániti výbuchům, použije-li se ochranné lampy, a teploměrem jak říditi lze práce přemnohé. Onen oddíl, jehož předmětem jsou úkazy světelné, dává oči lidem starým a krátkozrakým, pomáhá drobnohledem objevovati nemoci a falšování látek a světlárnami zlepšenými lodě zachraňuje záhuby. Výzkumy v nauce elektrické a magnetické zachránily kompasem nesčíslné množství lidu a nepočetné majetky, posloužily mnohým řemeslům elektrotypem a nyní v telegrafu zaopatřily nám činitele, jenž v budoucnosti obchodní záležitosti říditi a jednání politické obstarávati bude. A tak také v podrobnostech našeho života domácího od zlepšeného roštu kuchyňského až ku stereoskopu na stole v pokoji přijimacím, na službách, jež nám koná pokročilá fysika, zakládá se pohodlí a požitky naše.

Mnohem četnější ještě koná služby lučba. Bělič, barvíř, tiskař kartounů, každý z nich vykonává rozličné práce a to dobře či špatně, dobře či špatně-li se řídí zákony lučebnými; tavení mědi, cínu, cinku, olova, stříbra říditi jest lučbě. Rafinování cukru, výroba plynu a mýdla, výroba střelného prachu, to všecko jsou práce většinou lučební. Věru, nyní jest sotva jaká fabrikace, na jejíž veškerou část by chemie neúčinkovala.“

Ovšem škola měšťanská nezabývá se do podrobna vším, co tuto uvedeno. Na škole měšťanské vyučuje se základům vědy zde uvedené.

Tříbiti vkus a podávati návod ku kreslení předmětů technických jest úkolem kreslení. Hotoviti předmět výtvarně dle nákresu aneb dle originalu jest úkolem modellování.

Poznati různé síly přírodní a věděti, kdy a jak se kterých užívá, učí na měšťanské škole fysika.

Vésti knihy účetní, vyhotovovati směnky, znáti počty procentové, rozpočty dělati, právo směnečné znáti učí počtářství.

Vyměřovati pole a luka, určovati váhu a rozsah těla učí měřictví.

Na důležitosť zpěvu a tělocviku poukazují naše hesla: „Zpěvem k srdci a srdcem k vlasti“ a „Ve zdravém těle zdravý duch.“

Všem uvedeným předmětům vyučuje se na školách měšťanských bez výminky.

Na dívčích školách měšťanských nevyučuje se toliko tělocviku obligátně. Při kreslení nevyučuje se kreslení technických předmětů a modellování. Veškeré učebné předměty přispůsobiti se musí povaze dívek a budoucímu povolání jejich. Všechny předměty na dívčích školách musí spojeny býti páskou — naukou o domácím hospodářství, anaž jest z nejrozšířenějších předmětů učebných na dívčích školách měšťanských. Učitel fysiky, přírodopisu i počtů najde dosti příležitosti k domácímu hospodářství poukázati. Dívky poznají platnosť různých potřeb domácích, jich přípravu, případné jich pěstování, jich cenu jakož i příčiny stoupání a klesání cen.

Pro život a příští povolání dívek nemalé důležitosti má vyučování ručním pracem ženským. Zajisté věc to důležitosti nemalé, aby dívka, příští žena, dovedla si upraviti, shotoviti, čeho na sebe potřebuje, čeho dítkám, rodině vůbec k přioděni se nedostává. Povážlivá to věc, musí-li všecko aneb jen mnoho potřeb prádelních a oděvních hotoveno býti mimo vlastní dům rukou cizí! A jaká výhoda z toho, dovede-li matka dcerkám svým při podobných pracech sama navedení dáti, ať nedím k dovršení zručnosti v záhybkách těch přičiniti se!

A jaký mravný z toho zisk, zvyká-li dívka práci vůbec a má-li způsobilosť po práci pilnější, hrubší mnohou ještě prázdnou chvíli hravě tu jehlou, tu pletacím háčkem aneb jehlicí vyplniti! Co naproti tomu říci o celých osadách, kde objednávají se šaty z daleké ciziny, pořizuje se prádlo, od košile a punčochy počínajíc, na zakázku a z rukou cizích? Prospívá-li to bohatství a blahobytu místnímu, rodinnému? Jednotlivci a obce vydávajíce peníze do ciziny — chudnou. A může-li dívka ve škole měšťanské tomuto tak důležitému odvětví ženské činnosti se naučiti? Zajisté. Učebná osnova o ručních pracech pro školy měšťanské předpisuje: správu punčoch, látání či vysazování a spravování chatrného prádla, háčkování, pletení, nákresy střihů i přistřihování, šití a hotovení celého prádla i oděvu. V nejvyšší třídě zvláště přidává se braní míry a kreslení střihů vůbec.

Zde dívky poznají rozličných látek, jich hodnoty, druhův i výroben a tržišť.

Dnes zejména potřebí dívkám, aby rozeznaly dobré látky od špatných, neboť nyní vrcholí všechen obchod v dodávce zboží laciného, ale tytýž méně dobrého, ať nedíme špatného. Dívka má poznati, že nikoliv zevnější lesk a láce činí koupi výhodnou, pročež každá dívčí škola míti má dostatek různých vzorků.

Na měšťanských školách českých vyučuje se i jazyku německému, jehož potřebu a znalosť pro život praktický právě v době nynější nikdo upírati nebude.

Ze živých cizích jazyků učí se na mnohých školách jazyku franzouzskému.

III.
O zařízení školy měšťanské.

Kdežto v odstavcích předešlých jednáno bylo o účelu školy měšťanské a o tom, čemu se na škole měšťanské vyučuje, bude účelem tohoto odstavce pojednati o zevnějším zařízení školy měšťanské a o tom, jak plány učebné se sestavují.

Vodítkem jest nám opět ř. z. ze dne 2. května 1883. §. 18. zní: *„Škola měšťanská skládá se ze tří tříd, a ty se připojují pátému ročníku školy obecné.*

Kdo tuto školu vydržují, těm zůstaveno jest, chtějí-li školu měšťanskou spojiti s obecnou pod společným správcem. V takovémto případě slouti bude: „Škola obecná i měšťanská.“

V průvodním nařízení k zákonu uvedenému čteme, že školu obecnou možno zreorganisovati t. j. obmeziti počet tříd s počtem žáctva se srovnávající. Můžeť tedy škola měšťanská připojiti se ku škole obecné nejen pětitřídní, ale i ku obecné škole k. p. trojtřídní. Patrno, že všude tam, kde je n. p. škola šestitřídní, možno bez velkých obětí zříditi školu měšťanskou. O tomto ustanovení ještě promluvíme v oddílu posledním.

Společná správa školy obecné i měšťanské doporučuje se tam, kde obě školy v jediné budově se nalezají. Ač škola měšťanská je pro přiškolené dívky neb chlapce školou povinnou, přece do vyšších tříd nepřichází tolik žáků, jak by mělo. Příčiny jsou různé a také v posledním odstavci na některé poukážeme. Do první třídy školy měšťanské přijímají se dítky, jež prokáží se zprávami školními aneb vysvědčeními, že s dostatečným prospěchem navštěvovaly pátý ročník některé školy obecné, pak dítky, jež dokonavše 10. rok věku svého dokáží patřičné vědomosti zkouškou přijímací.

Ku přijetí do vyšší třídy vyžaduje se: přiměřený věk, dostatečné vzdělání prokázané buď vysvědčením aneb zkouškou přijímací.

Pro koho jsou školy měšťanské zřízeny? Pro **osadu školní a pro celý okres.** Tomu nasvědčuje §. 19. uvedeného zákona, kde čteme: *„Učební plán buď postaven tak, aby se hovělo obzvláštním potřebám osady školní i okresu.“*

Průvodní nařízení k tomuto §. podává podrobný rozvrh sestavení plánu takto: *„3. Plán učebný budiž tak upraven, aby škola měšťanská úlohu vytčenou škole obecné úplně rozřešila, a zároveň takové předběžné vzdělání prostředkovala, kterého vyžaduje se k návštěvě ústavův učitelských a takových škol odborných, jež přípravné vzdělání ve školách měšťanských předpokládají, jakož i vzdělání, které potřebným býti se jeví pro praktický život občanský dle zvláštních potřeb školního místa a okresu.*

Pro každou školu měšťanskou bude sestaviti zvláštní plán učebný, a není překážky, aby v místech, kde je více škol měšťanských, v plánech učebných jednotlivých škol bylo přihlíženo k rozličným potřebám.“

O plánech pro školy měšťanské radí se zvláštní konference, kterou řídí okresní dozorce školní a k níž pozváni jsou mimo sbor učitelský školy měšťanské řiditelové ústavů v okresu se nacházejících, zástupcové zájmů hospodářských i živnostenských školního místa i okresu. O každém plánu podá zemský úřad školní své dobrozdání a předloží jej ministeriu vyučování ku schválení.

Dále uvedeme ustanovení zákona ku školám měšťanským se vztahující. Jsou to §§. 4. 5. 6. 12. 13. a 14. zákona daného dne 14. května 1869 a §§. 7. 8. 10. a 11. zákona ze dne 2. května 1883 a § 19. téhož zákona.

§ 19. zní: Co ustanoveno v §§. 4. až 8., 10. až 14., platnost má také o školách měšťanských, avšak s těmito obměnami:

Ku §. 4. Učebný plán buď postaven tak, aby se hovělo obzvláštním potřebám osady školní a okresu.

§. 5.: Vyučování v náboženství opatřovati a předkem k němu dohlížeti budou příslušní úřadové církevní (představenstva židovských obcí náboženských).

Dále jedná tento §. o vyučování a počtu hodin náboženských.

§. 6. Ve kterém jazyku se má vyučovati a zda-li se má učiti některému jinému jazyku zemskému, rozhodne v mezech zákona školní úřad zemský, slyšev ty, kteří školu vydržují.

Ku §. 7. Na škole měšťanské buď žákovstvo venkoncem odděleno podle pohlaví.

Ku §. 8. Konference učitelská podává návrhy zemské radě školní, které ze kněh učebních a čítacích schválených užívati se má; též může konference tato navrhovati nové knihy učební a čítací.

§. 10. Při jednotlivých školách mohou podle zvláštních potřeb místních zařízeny býti školy pro opatrování, vychová-

vání a vyučování dítek ke škole ještě nepovinných, též obzvláštní učebné kursy pro mládež z povinnosti školské odrostlou. (Vhodná opatření ku založení škol těch přísluší zákonodárstvu zemskému §. 59.)

Pro dívky školní povinnosti odrostlé, mohou zařízeny býti též kursy učební pro všeobecné další vzdělání.

§. 11. Kolik sil učitelských na každé škole býti má řídí se dle počtu žákovstva.

Místa učitelská již zřízená, nesmějí býti zrušena, leč s přivolením zemského školního úřadu.

Ku §. 12. Odpovědný správce školy měšťanské sluje ředitel.

Ku §. 13. Učitelských sil buď kromě ředitele a kromě učitele náboženství nejméně tré.

Zbývá ještě promluviti v tomto odstavci, čeho třeba učiniti, aby zřízena byla škola měšťanská. V průvodním nařízení ku novelle školní v odst. V. 5. čteme: „*Školním úřadům bude k tomu působiti, aby všude tam, kde dle zkušenosti jeví se potřeba školního vyučování, přesahujícího učebný cíl obyčejných škol obecných pěti — šestitřídních dle platných zákonů zřízeny byly školy měšťanské.*“

Záleží tedy na obcích našich, na uvědomělém zastupitelstvu obecním, má-li býti zřízena škola měšťanská v místě či nikoliv. Postup při tom jest velmi jednoduchý.

Obecní zastupitelstvo usnese se, že si přeje, aby zřízena byla v místě škola měšťanská. Jelikož obec místní školu měšťanskou vydržuje, jest ovšem třeba pojistiti pro školu místnosti a ostatní potřeby.

Usnešení obecního zastupitelstva podá se místní školní radě, která vezmouc je v úvahu, podá je k okresní školní radě se svým doporučením.

U okresní školní rady opakuje se opět předešlé. Okresní školní rada podá návrh ve příčině školy měšťanské k c. k. zemské školní radě v Brně.

Vys. c. k. zemská školní rada, jednajíc ve smyslu zákona zajisté příznivě, vyřídí žádosť tu.

Zastupitelstva, která bojí se přílišného nákladu, nechť uváží, že tam, kde je školní přirážka 8% nese náklad na školu zemský fond.

O příčinách, proč naše zastupitelstva obecní a representace měst českých dosud o školu měšťanskou málo se starala, pojednáme v následujících odstavcích.

IV.

Stanoviště školy měšťanské.

Abychom porozuměli poměru školy měšťanské ku školám jiného druhu, roztřídíme školy 1. na školy obecné a měšťanské, 2. na školy odborné a 3. na školy střední, ať realky neb gymnasia, a odpovíme, k čemu ta která zřízena jest.

Účel škol měšťanských jsme poznali v oddílu I.

Školy odborné zřízeny jsou k tomu, by chovance vzdělaly dle účelu svého pro život praktický, t. j. škola hospodářská vychovává budoucí hospodáře, škola obchodní příští obchodníky, škola zámečnická, kovářská, kolářská, košíkářská a t. d. vychovává zámečníky, kováře, koláře, košíkáře a t. d. Chovanci škol těchto jsou hledáni v továrnách a k řízení závodů živnostenských. Školy tyto poskytují vzdělání jednoměrné a proto, kdo chceš míti syna hospodářem, obchodníkem, zámečníkem atd. uveď ho po náležité přípravě literní do školy odborné. Žeť nejlepší přípravou pro školy odborné jest škola měšťanská, patrno z úvahy I. a II.

K čemu zřízeny jsou školy střední? Školy střední slouží k tomu, aby žáky připravovaly pro školy vysoké.

Gymnasia připravují na university, realky na ústavy technické. Cíl škol středních jest výhradně vědecký a ten musí míti školy ty neustále na zřeteli. Život praktický jest pro žáka bez půvabu a bez ceny. Zvykl sobě student žíti toliko sobě a svým idealům, činnosť hmotná jest mu trudem, ať nedíme odporem, an cenu plodistvé práce nezná. Nemůže-li ukojiti touhu po školách vysokých z nedostatku peněžního aneb jiného, pak můžeme téměř s jistotou říci: „Ejhle život ztracený!“ Čím stává se student, který z té neb oné příčiny studia vzdáliti se musel? Převelkým počtem takovíto mladíci stávají se písaři — duševními nádenníky, a ježto potřeba písařů závisí na dobré vůli jednotlivců bez vzájemné úmluvy mezi pánem a podřízeným, může býti písař zbaven služby každou chvíli a stává se pak leckdy břemenem rodičův aneb obcí.

Považíme-li, že studia škol středních jsou velice nákladna, trvajíce sedm neb osm let v městech venkovských a čtyři léta i více v městě hlavním, že pro život praktický školy střední nepřipravují, můžeme školy střední odporučiti jen těm, kteří vládnou prostředky hmotnými. Kdo chce míti syna knězem, doktorem lékařství aneb práv, lékárníkem, c. k. úředníkem, professorem škol středních i vysokých, inženýrem, stavitelem, technickým ředitelem závodů průmyslových, vyšším úředníkem hornickým, dej syna do škol středních.

Mnozí namítnou, že školy realné rozdělují se na nižší a vyšší, a že realky nižší připravují také pro život! Avšak kolik žáků vstoupí do prvního ročníku školy realné bez úmyslu státi se pánem? Zaslepení rodičové vštípí dítěti tu myšlenku a pak marno jest převraceti i toho nejméně schopného na cestu lepší. Tímto způsobem zrůstá proletariat učený, proti kterému množení všemožně usilovati se musí. K tomu poukazují slova ministra K. Stremayera, kterými doporučoval r. 1876 zřizování škol měšťanských: „Jest to úkolem všech, kteří lid poučují, aby přiměřeně vysvětlili lidu podstatu a úkol školy měšťanské, aby těmito školami předešlo se povážlivé přeplnění nižších tříd škol středních.“ (Klika J.: O škole měšťanské.)

Jak patrno z předeslaného rozboru, nalézají se školy měšťanské povahou i směrem mezi oběma uvedenými druhy škol. I účelem i způsobem vyučování liší se od škol uvedených a nahražují v jistém směru oboje.

Školy měšťanské poskytují vzdělání vyšší než škola obecná a připravují pro život praktický, — v tom jeví se rozdíl mezi školami středními, odbornými z jedné a obecnými ze strany druhé.

Od škol středních liší se školy měšťanské zvláště způsobem vyučování, a pokud jde, gymnasia i látkou učebnou, nepěstujíce ni latiny ni řečtiny. Na školách středních rozdělena jest látka učebná způsobem vědeckým, pro třídu spojitě celkovým, kdežto škola měšťanská vybírá z každé vědy to, čeho k účelu svému potřebuje, přispůsobujíc to dle úkolu svého a předvádějíc žákům látku učebnou způsobem názorným. Názor, t. j. způsob, aby žáci z vlastního nahlednutí vše poznali, jest hlavním prostředkem vyučovacím na školách měšťanských. Tento způsob vyučování jest příčinou, že žáci škol měšťanských i při menších schopnostech a při obyčejné pilnosti mohou dosíci věcnějšího vzdělání. Proto žák, který by ve škole střední neprospíval, může prospívati ve škole měšťanské. Považíme-li velký školní plat ve školách středních, drahé pomůcky učebné, dlouhou dobu trvání studií a

opačně, poměrně velmi lacinou školu měšťanskou, můžeme říci, že škola měšťanská jest stavu střednímu pravým dobrodiním.

Školou měšťanskou může otec — hlava četné, nebohaté rodiny — poskytnouti všem svým dítkám většího vzdělání, aniž jest se mu obávati, že studentovy bratry a sestry, náhodou mladší, dlouholetými nákladnými studiemi syna staršího v čemsi zkrátí, neb i téhož synáčka nezdarem studií v těsný způsob života uvrhne.

To jsou také příčiny, proč škola měšťanská může zkvétati i tam, kde škola střední musela by zahynouti neb aspoň bídně živořiti.

Lid náš však školám měšťanským málo důvěřuje, čehož příčina jest, že škola měšťanská, jsouc školou novou, nemůže vykázati se dosud úspěchy, které by v lid působily. Jiná jest také příčina, že lid mylně má školu měšťanskou za nižší realku, hned za školu odbornou. Přáli bychom si, aby každý takto smýšlející přečetl si náhled vys. c. k. zemské školní rady o věci té. Ve vynesení vys. c. k. zemsk. školní rady ze dne 25. června 1883, čís. 4803 čteme: „Poněvadž školy realní, jimž při založení vytčena byla také úloha, podávati střední míru přípravního vzdělání pro zaměstnání živnostenská, ode trvání říšského zákona změněny byly tím směrem, aby poskytovaly vzdělání všeobecného a vzdělání přípravného pro vyšší školy odborné, nastala v našem organismu školním mezera, kterou se zřetelem také k jiným od té doby změněným poměrům ve zřízeních školních přiměřenou opravou a povznešením škol měšťanských jest vyplniti.“

Jinou velice závažnou příčinu udává M. Benda v Paedagogiu (čís. 12. roč. IV.): „Velice na závadu jest škole měšťanské i ta věc, že jest školou povinnou. Tou příčinou nahrne se do prvního ročníku veliké množství žáků vědomostí i povah tak různých, že bylo by velmi zajímavo, ročník ten zevrubněji charakterisovati. A proto mnozí rodiče, znajíce tuto třídu z kolujících pověstí, zúmyslně posýlají dítky své do škol středních, byť nemínili syna studiím věnovati. Pohříchu nebývá rodičům ani povědomo, že vyučovací plán škol měšťanských daleko jest dokonalejší plánu bývalých škol realných, ano že i jejich učebná osnova předčí v jisté příčině nad amony škol středních!

Městská rada vídeňská pronesla se v příčině školy měšťanské již r. 1869 takto: „Neníť (škola měšťanská) ani školou učenou, ani školou realnou, nýbrž školou měšťanskou. Po osm let vede žáky k tomu, aby mnohostranně učili se zalíbení míti v úkazech mravního přirozeného světa, k čemuž za prostředky vzdělávací

užívá se humanor i realií. Ovšem vyloučeno jest studium starých řečí, za to vzdělávací účinek jejich objevuje se částečně v živém vyučování dějinám a domácí literatuře. Nedbá se tu takového pěstování mathematiky a přírodních věd, k němuž se realní vzdělání nese, za to měšťanská škola pěstujíc ony vědy přispívá k praktickému porozumění přírody a poznání výsledků, jichž dodělala se doba naše používajíc sil přírodních. (Klika J.)

Slyšme dále, jak poučováno obecenstvo při otevření škol měšťanských r. 1870 ve Vídni v programu škol těch: Míra vědomostí, kterých podává obyčejná škola obecná, nedostačuje více zvýšeným požadavkům, jež činí doba přítomná k třídám průmyslníkův. Návštěva škol středních, vyžadující větších výloh a delší doby, není v náležitém poměru k zamyšlenému účelu a mnohým jest nepřístupna. Proto usnesla se obecní rada zaříditi školy měšťanské, jichž účelem jest podati těm, kteří nechodí do škol středních, vzdělání vyššího, sáhajícího za cíl obyčejné školy obecné. Mají školy měšťanské považovány býti za úplné, pevně rozčleněné ústavy učebné a vychovávací pro mládež našich kruhů průmyslných. Vyučováním má všeho se dosíci, čeho přítomnosť právem požadovati může od státních občanů. Obecní rada jest pevně přesvědčena o tom, že tímto novým dílem vyhovuje pravé a nalehavé potřebě časové, a naděje se, že tyto ústavy budou vhod průmyslovému obyvatelstvu, přejícímu si širšího řádného vzdělání mládeže. Kéž by tyto nové ústavy velmi hojně a pilně navštěvovány byly a staly se bohatým požehnáním našemu milému městu.“ (Klika J.)

Co dělo se u nás ku poznání škol měšťanských? Obecní zastupitelstva nečinila ničehož většinou, aby lid školy měšťanské poznal.

Vztah školy měšťanské ku škole obecné vyjádřují slova znalce škol měšťanských J. Schindlera: „Škola měšťanská jest květem školy obecné“.

V.

Poměr měšťanských škol k národnosti na Moravě.

Několika toliko rysy dotkneme se této nejpalčivější a nejbolestnější stránky našeho života. Dáta sem se vztahující, čerpána jsou z „Vládního Věstníku“ na rok 1884 částka VII. a 1885 částka II. Pokud týká se dát statistických, ta čerpána jsou ze „statistiky zemí v říšské radě zastoupených“ od prof. K. Filipovského.

Ve zprávě roční c. k. mor. zemské školní rady ze dne 27. listopadu 1884 dočítáme se, že škol měšťanských na Moravě v roce 1883/4 bylo úhrnem 52. Z těchto 52 škol náleželo národnosti české 7 škol, národnosti německé 40 škol a utraquismu náleželo 5 škol. Jelikož v poslední době školy utraquistické prohlášeny za německé, bylo by 7 škol měšť. českých a 45 měšť. škol německých. Roku letošního otevřeno několik škol měšťanských, tak že nalézáme školy měšť. v následujících městech: Frenštát (2), Třešť (1), Nové Město (1), Ivančice (spol. správa), Kroměříž (1), Prostějov (1), Slavkov (1), Vyškov (1), Tišnov (1), Přerov (2). Celkem jest otevřeno dvanáct škol měšťanských a na otevření čeká měšť. škola již povolená na Vsetíně. V Přerově a v Ivančicích jest po dvou školách měšťanských pod společnou správou. Ve Frenštátě jsou obě školy měšťanské odděleny.

Podle toho jest vlastně škol měšť. **15.** Z těchto **15** škol měšť. jest dívčích **5** a chlapeckých **10.** Ovšem jeví se tu značný pokrok od roku 1882, kde byly pouze tři měšť. školy české pro chlapce.

Veškerého obyv. na Moravě jest 2,153.407 a sice jest **1,507.328** Čechů a **646.079** Němců. Ze všech **60** měšť. škol náleželo by národnosti české **42** škol a národnosti německé **18** škol měšť. Patrno, že Čechům náleží po právu dvakrát a půlkrát tolik škol měšť., co Němcům.

Počet tento jest všeobecný. Přihlédněme ku školám toliko dívčím. K národnosti české hlásí se téměř 8 set tisíc žen, ku národnosti německé 4 sta tisíc žen. Německých

měšť. škol dívčích jest 22, českých toliko 5! Podle poměru obyv. měli by míti Čechové dvakrát tolik měšťanských škol dívčích než Němci.

Jaká že jest příčina převráceného poměru toho? Namnoze viní se z netečnosti úřady školní. Výtka ta jest lichá. Byla doba, kdy kaceřováni byli ti, kteří podrobili se zákonům školním, kdy vštěpován odpor proti školám těm. Dnes vidíme chybu svou, když již, abychom řekli, přerůstá nám nad hlavy. Němci pravou dobu ihned dovedli využitkovati a zařizovali školy měšťanské všude, kde jen německy se rozumělo. Při dobré vůli obecních zastupitelstev dá se mnoho napraviti. Chlapecké školy měšťanské ujímají se a klestí si přece dráhu rychleji, než měšťanské školy dívčí. Dívčí školy měšťanské považují se za popelku mezi obecenstvem. A jakým právem?

„Budoucnosť národa spočívá v jeho nadějné mládeži, pročež odchovati zdárně dítky své jest přední vlasteneckou povinností všech národně smýšlejících rodičů". (Vojta Náprstek). Platí-li slova tato měrou plnou o chlapcích, platí tím více o vychování dívčím. Nechybíme, řekneme-li, že mnohem více než chlapec, pokaziti může dívka, jejíž vychování se zvrhlo.

Odkud čerpá dívka vzdělání své? Toliko ze škol. Chlapec, který ukončil své vzdělání ve škole obecné, případně měšťanské, může vzdělávati se způsobem snadným dále. Jemu otevřen jest celý svět. On vstoupí v život, který mu jest novou školou, on poznává, co jemu kdy ku prospěchu sloužiti bude, on znenáhla používá nastřádaných vědomostí k svému prospěchu. On stýká se stále s druhy a je-li snaživý, hledí je předčiti.

Jinak je s dívkou! Dívka po ukončeném vzdělání svém odkázána jest toliko k domácnosti v kruh rodinný. Nenahromadila-li si potřebných vědomostí ve škole, málo kdy naskýtá se jí příležitosť doplniti jich. A naskytne-li se kdy příležitosť, nesvede mnohdy dívku na scestí?

Dívka, budoucí to matka, má dáti ráz rodině, pročež musí býti bedlivě a mnohostranně vychována, by dovedla náležitě vychovávati dítek svých. Charakter ženy musí býti vytříben a ustálen, má-li býti vzorem těm, jež jsou jí nejdražší. Proto má býti dbáno o pravé vzdělání dívek v míře největší. Zda-li děje se tak? Bohužel, že odpověď zní záporně.

U nás málo dbá se, zda-li dívka naučila se věcem pro život praktický potřebným. U nás jmenovitě odbývají se u chudiny dívky slovy: „I vždyť je to děvče, proč by se namáhalo". Bohatí pak vyhledávají ve své zaslepenosti nikoliv

pravého vzdělání dívek, ale naučení se formálným umělůstkám, společenským dvornostem a modním libůstkám; skutečného vědění bys u většiny marně hledal.

Pohleďme na vzdělání naší dívky. Nejprve vychodí několik tříd domácí školy obecné, ona je takřka chvatem proběhne, aniž osvojila si všeho učení základ a odebéře se pak na další vychování (na cvik) aspoň na rok do některého ústavu, obyčejně do německého, aby jednou zadost učiniti mohla společenskému způsobu (snad našemu nezpůsobu?), který vyžaduje konversaci německou. Dovede-li nad to něco jakž takž zazpívati neb na pianě zahráti, pak už jest vzdělanou slečnou.

Ve škole domácí poznala dívka poněkud vlasť a dějiny její, ona počala ponenáhlu ctíti řeč, kterou k ní matka poprvé promluvila, kterou napořád k ní hovořila, slovem škola domácí vštípí dívce lásku k národu a jazyku mateřskému. Tato vzbuzená láska má býti sílena v dívce i tenkrát, když v dětském věku školu opustí. Tu vstoupí dívka česká mezi cizí družky, které neznají aneb znáti nechtějí útlého toho citu vlasteneckého, které hoví jen nepřirozenému zvyku společenskému neb řádu v ústavu předepsanému. Dívka ta neslyší již ani jediného slova v mateřské řeči své, ponenáhlu přivyká cizímu zvuku a opuštěna mezi cizími, počíná styděti se za jazyk svůj, odvrací se od mluvy, v níž první slovo vyslovila — ona konečně počne jazykem mateřským opovrhovati.

Přepracována takto vrátí se z blahodárného ústavu domů, stavíc na odiv několika naučenými frasemi učenosť svou. A kterak rozmnožila literní vědomosti své? Učba věcná bývá tu obyčejně věcí vedlejší. Nikoliv pro domácnosť, pro kruh rodiny, pro úkol života, alebrž pro salon se tu vychovává; hlava pustne, srdce chladne, titěrnosti, zálety a předčasné, často i chorobné choutky a tužby ovládají mysl i cit.

Jest tento směr vychování dívek správný? Nikoliv. Může být u nás jinak? Může! Dívky naše na úkor jazyka našeho odnárodňují se ve školách německých. Rodiče tu bezděky, tu z převrácenosti schvalují odnárodňování to. Je-li nápravy, je-li záštity nějaké? Zajisté! Přáli bychom si, aby každý otec, každá máti dříve než dceru pošlou z domu, přemyslili si následující úryvek z přednášky: „O vynikajících ženách českých. od F. D.: Všem ženám uloženo přírodou do prsou srdce a srdce to šlechtiti, v ně snahy ušlechtilé, zápal vlastenecký, lásku a vědomí národní vštěpovati, je v něm probouzeti a utužovati: to možno každé ženě české.

V ruce žen svých vkládá veškerou svou budoucnosť, tu naději — mládež. V ta útlá dětská srdečka, přístupná stejnou měrou dobru i zlu, matka vkládá prvé své símě příštího smýšlení. A tu žádná ženo česká, nespouštěj ni na okamžik z mysli, čím povinnována jsi národu svému: vzpomínajíc příkladu tak mnohých šlechetných žen českých, vštěpuj v srdce svých dětí onen zápal vlastenecký, kterým probodnuty byly tvé matky, když stojíce na hradbách, hájily po boku mužů domoviny své před nástrahami hrabivých sousedův. — Učíce dítky své přikázání božímu: „Cti otce svého a matku svou“, ženy české učte je i svatému přikázání: „Cti a miluj vlasť svou; onať všech nás matka drahá, slavná, zubožená a bídáky často ušlapovaná, nám však nade vše svatá a drahá“.

Ne bez příčiny zoveme jazyk svůj, ten klenot praotci našimi ze všech útrap vítězně zachráněný, jazykem mateřským; — matky jsou jeho předními strážci, jim svěřeno jest bdíti nad ním: pečujte tedy i vy, ženy české, o jeho zachování, odpuzujte od sebe i od dětí svých veškeru zálibu v cizáctví a nedejte, by v dětech vašich vyrůstali podlí zrádcové toho, co po Bohu nám nejdražšího, nejsvětějšího na světě — zrádcové vlasti naší!

Toť pole působnosti vaší, toť pole činnosti všech žen českých! Dbejte pečlivě úlohy té, kterou vlasť na vás vkládá, buďte povždy věrnými její dcerami, hrdy jsouce na to, že slujete Češkami; neváhejte vždy a všude, při každé příležitosti a vůči každému osvědčovati smýšlení své vlastenecké! Šiřte vědomí to ve kruzích širších; a byť jména vaše nestkvěla se vedle jmen proslavených bohatýrů našich, zlatým písmem zaznamenána zůstanou v myslech národa, bude-li moci zvolati, že vrátily se zase časy, kdy po lásce k vlasti znáti bylo ženu českou“.

Nuže! posýlejme dívky české do českých škol měšťanských aneb jiných ústavů českých, dbejme, aby tam poznaly Boha i ve zjevech jeho v přírodě, aby poznaly zákony její a připravovaly se pro skutečné potřeby života, aby osvojily si hojných pro něj poznatků, již pravdou a uměním stanovil duch lidský za jediné měřítko ušlechtilosti a vzdělanosti. Viztę, čeho vyžaduje se na jinochu, aby slul jednou mužem vzdělaným a kráčejte za ním cestou vědění a umění. Učiňte tak matky a dcery, pak usměje se genius národa našeho a nepřátelé sami budou vás ctíti a potomci velebiti.

Aby však dívky do škol měšťanských mohly choditi, musíme dříve školy míti. A to závisí, jak v odstavci III. vyznačeno, na vlasteneckých zastupitelstvech obcí našich. Bude-li zde vůle, pak uskuteční se přání naše, aby dívčí mládež měla školy české.

K utvoření jasného pojmu o školách měšťanských projdeme jednotlivé okresy, poznamenáme poměr obyvatelstva podle národnosti a připojíme, jaká škola ve školním tom okresu jest. K vůli přehledu sestavíme tabulku:

	Okres	Počet obyv.	%		Školy měšť.			Všech škol m.
			Čechů	Němců	chl.	dív.	spoj.	
1	Brno	82.660	40	60	1	1	.	2
2	Olomouc	20.176	34·65	65·35	1	1	.	2
3	Jihlava	22.378	15·57	84·43	.	1	.	1
4	Kroměříž	11.816	75·83	24·57	.	2	.	2
5	Uh. Hradiště	3.659	47·48	52·52	.	1	.	1
6	Znojmo	12.254	11·88	88·12	.	1	.	1
1	Boskovice	79.257	97·34	.	.	.	.	.
2	Brno*)	128.710	90·57	.	1	.	1	2
3	Brod Uh.	64.911	95·28	.	1	.	1	2
4	Dačice	66.243	79·01	.	.	.	.	.
5	Hodonín	71.259	89.52	.	.	.	1. 1.	2
6	Holešov	68.549	97·74	.	.	.	1	1
7	Hradiště Uh.	88.191	97·62	.	.	.	.	.
8	Hranice	54.641	76·67	.	1	.	.	1
9	Hustopeč	69.710	74·—	.	.	.	.	.
10	Nový Jičín	67.827	.	57·13	1	1	.	2
11	Jihlava	35.606	78·73	.	1	.	.	1
12	Kroměříž	43.211	99·—	.	.	.	.	.
13	Krumlov	40.866	70·77	.	1	.	.	1
14	Kyjov	45.287	94·49	.	.	.	.	.
15	Litovle	73.280	60·91	.	.	.	1	1
16	Meziříčí Val.	76.448	98·27	.	1	.	.	1
17	Meziříčí Vel.	37.878	97·52	.	.	.	.	.
18	Mikulov	37.111	.	93·63	.	.	.	.
19	Místek	76.266	89·94	.	2	2	.	4
20	Nové Město	60.485	99·58	.	1	.	.	1
21	Olomouc	55.134	78·90	.	.	.	.	.
22	Přerov	55.483	95·56	.	1	1	.	2
23	Prostějov	60.950	92·16	.	.	2	.	2
24	Rymařov	32.186	.	99·84	.	.	.	.
25	Šternberk	65.832	.	90·76	.	.	.	.
26	Šumberk	74.176	.	85·96	1	1	.	2
27	Třebíč	48.718	93·33	.	.	1	.	1
28	Třebová Mor.	73.646	.	70·87	2	1	1	4
29	Vyškov	82.048	91·74	.	2	.	.	2
30	Zábřeh	72.941	.	53·33	.	.	3	3
31	Znojmo	93.794	.	56·58	.	.	.	.
32	Osoblaha	.	.	98·88	.	.	1	1
								45

*) Značí okresy, kde jsou české (po případě i německé) školy měšťanské.

Z přehledu toho patrno, že není dosud škol měšťanských ve dvanácti okresích. Přihlédněme k těmto okresům blíže. Okresů s převahou českou jest osm. Okresy s německou většinou jsou 4.

V těchto čtyřech okresích německých jest však podle zákona zemského ze dne 24. ledna 1870, § 5. úplně o mládež postaráno. §. 5. uvedeného zákona zní: „*V každém okresu školním, ve kterém není žádné školy realní, zřízena buď alespoň jedna škola měšťanská.*“

V Mikulově jest státní vyšší realné gymnasium, v Rymařově a Šternberku jest po zemské nižší realce, ve Znojmě jest vyšší státni gymnasium a zemská realka.

Odečteme-li z českých okresů olomoucký, dačický a kroměřížský zůstává okresů českých s většinou českou pět. —

Kdybychom přesně podle ducha zákona šli, tu scházelo by nám ještě více škol. Zajisté, že myšlena slovy: „*aspoň jedna škola měšťanská*“ chlapecká i dívčí.

Mnohdy užívají nepřátelé školy měšťanské toho důvodu proti školám těm, že se měšťanským školám nedaří a poukazují na slabou návštěvu škol těch.

Jak lichý to důvod! Pozorujme jen školy měšťanské německé. Může 95% českého obyvatelstva míti důvěru ku škole německé? Může lid přilnouti ku škole, když vidí, že vyučuje se na škole té jazykem děcku nepřístupným? Lid nemůže míti a nemá ku škole takové důvěru. Odtud vysvětliti si můžeme tu nelásku lidu českého ku škole měšťanské, odtud si můžeme vysvětliti slabou návštěvu škol těch. Škola měšťanská sloužiti má celému okresu a proto zřízena býti musí v duchu většiny obyvatelstva a nikoliv pro několik málo procent německé. Dosavádní jeho školy měšťanské měly by se přeložiti do okresů s většinou německých a na místo dosavádních německých v českých okresech měly by se zříditi školy české.

Mnohý namítne, že snad není příhodných míst v okresu tom kterém, aby škola měšťanská tam zřízena býti mohla.

Odpovíme k tomu prostými čísly, které nejvýmluvnější doklad podávají.

Za měřítko béřeme Krumlov čítající 1880 obyv. a mající pro 287 žáků školu měšťanskou.

Školy měšťanské nemají:
Hustopečský okres: Hustopeč 3302 obyv. 557 žáků.
Boskovický okres: Boskovice 5468 obyv.!! a 786 žáků, Blansko 2739 obyv. a 592 žáků.

Dačický okres: Dačice 2497 obyv. 720 žáků; Jemnice 2710 obyv. 430 žáků; Slavonice 2527 obyv. 405 žáků; Telč 5116 obyv. 749 žák. (!!)

Kyjovský okres: Kyjov 3393 obyv. 589 žáků; Napajedly 3404 obyv. 524 žáků; Zlín 2823 obyv. 556 žáků.

Velko-meziříčský okres: Velké Meziříčí (!!) 5623 obyv. 908 žák.

Valaš. meziříčský okres: Valaš. Meziříčí 3328 obyv. 376 žáků; Rožnov 3007 obyv. 457 žáků.

Mikulovský okres: Mikulov 7642 obyv. 1112 žáků!!
Olomoucký okres: Bystřice 2027 obyv. 296 žáků.
Rymařovský okres: Rymařov 5105 obyv. 655 žáků.
Šternberský okres: Šternberk 14.243 obyv. (!!) 2045 žáků. Beroun 3779 obyv. 625 žáků; Budišov 3714 obyv. 593 žáků.

Znojemský okres: Mor. Budějovice 2933 obyv. 480 žáků, Jaroměřice 2331 obyv. 465 žáků.

Podívejme se do německých okresů: Zábřeh má **tři**, Třebová Mor. **čtyři** měšť. školy a kolik okresů po dvou školách měšťanských! Z českých okresů toliko brněnský a vyškovský mají po 2 školách měšť. českých.

Kdybychom počítali města česká, kde by škola měšťanská býti mohla a není, byl by počet měst těch značný. Jak bohatý tu výběr! Toliko třeba, aby ruka se přiložila k dílu, aby obce nyní napravily, co dávno již učiniti měly. Nyní jest doba příhodná, školní novella sama přeje školám měšťanským a usnadnila velice zařízení jich. Všude tam, kde je škola šestitřídní, může býti škola měšťanská. Velice případná jsou slova, která napsal M. Benda v Paedagogium seš. 12. roč. IV.: *„I znamenáme s potěšením, že vláda sama se vší horlivostí pracuje o opravě řádu živnostenského, na zařizování škol odborných a průmyslových, a že i náležitou péči věnovati*

chce školám měšťanským, jak vysvítá právě z navržených oprav říšského zákona školního ze dne 14. května 1869. Jest tudíž na našich obcích, aby také ony přiložily ruce k dílu. Pro studenty odkudkoli přišlé činí obce naše až příliš mnoho, ale na sebe zapomínají. Mladík, jenž školu střední absolvuje, odebéře se z místa pryč, často i do ciziny a více domů se nevrátí; doma pak zůstanou většinou občané, kteří o školu sotva zavadili. Že tímto způsobem obci nepřibude ani vzdělání ani jmění, jest věc jistá. Jinak bylo by, kdyby obec si všímala školy měšťanské a vedle ní školy průmyslové, v nichž by občané vzdělali se tak, jak toho vyžaduje prospěch místní. Vláda ovšem zařídí jisté množství škol, že však by na každé město vzpomenuto bylo, jak si toho ono přeje nebo jak toho zasluhuje, pochybujeme. A proto mají města sama se starati a kompetentní správu si předcházeti, aby obrátila na sebe zřetel. A co činí naše města? Bohužel nic! Leda čteme v některém denníku o nutnosti škol měšťanských, kterýž článek obyčejně končí: „Doufejme, že v krátkém čase přání a tužby naše se vyplní a že po požehnané naší vlasti roztroušeny budou školy měšťanské tou měrou, jako to shledáváme v zemi bratrské v Čechách.“ — Národ však, který **jen doufá a sám ruky nepřičiní,** ničeho nezasluhuje **a** také ničeho nedostane.

Posýlajíce slova tato všem, kteří působiti mohou v zařízení škol měšťanských, žádáme, aby bedlivě uvážili potřebu jejich pro národ náš a podle toho o zařízení škol měšťanských se zasazovali.

